

Susanna Paasonen

Päivi Eriksson & Marja Vehviläinen (toim.) 1999: *Tietoyhteiskunta seisakkeella: teknologia, talous ja paikalliset tulkinnat*. Jyväskylän yliopisto, SoPhi, Jyväskylä. 232 s.
 Susan Hawthorne & Renate Klein (toim.) 1999: *CyberFeminism: Connectivity, Critique and Creativity*. Spinifex, Melbourne. 436 s.

Tietoverkkojen yhteiskunnallinen tutkimus on painottunut Suomessa vahvasti tietoyhteiskunnan tutkimukseen, ja teeman tiimoilta on myös julkaistu useita kokoavia antologioita. Päivi Erikssonin ja Marja Vehviläisen toimittama *Tietoyhteiskunta seisakkeella* poikkeaa tietoyhteiskuntatutkimuksen rintamasta useallakin tavalla – eikä vähiten siksi, että kaikki sen kaksitoista kirjoittajaa ovat naisia. Teos pyrkii kunianhimoisesti kartoittamaan tietoyhteiskuntaa sekä strategioiden että käyttötapojen tasolla, työelämässä ja pohjoiskarjalaisissa tietotutvissa. Eräänlaisena punaisena lankana kulkee pyrkimys ajatella uudelleen niin kaupunkien tietoyhteiskuntastrategioiden kuin tietojärjestelmienkin kapeaa ymmärrystä käyttäjyydestä ja pohtia erilaisia keinoja ”alhaalta ylöspäin” kulkevien tietoyhteiskuntasuunnitelmien tekemiselle. Kuten Eriksson ja Vehviläinen johdannossaan toteavat, kirjassa etsitään ”vaihtoehtoa ylhäältä tuleville toimijuuden määrityksille, yhtenäistämiseksi ja erilaisten näkökulmien näkymättömäksi tekemiselle” (s. 15). Teknistaloudellisen tason analyysi ja paikantuneisiin toimijoihin keskittyvä näkökulma kulkevatkin antologiassa rinnakkain ja usein myös lomittain.

Sen sijaan, että teos rakentaisi yhtenäistä tietoyhteiskuntaa ja ”tietointensiivistä” kansalaisuutta, se koskettelee strategioiden ja käytänteiden törmäyspintoja, tietotekniikan käyt-

tötapoja sekä näiden edellytyksiä ja ehtoja erityisesti sukupuolen ja paikallisuuden näkökulmista. Tästä näkökulmasta kiinnostava Hannakaisa Isomäen artikkeli pohjaa tietojärjestelmäammattilaisten haastatteluihin, joiden pohjalta hahmotellaan alalla vallitsevia ymmärryksiä ihmisistä, käyttäjistä ja kategorioiden välisistä eroista. Ihmisten sijaan tietokone mielletään keskeisimmäksi toimijaksi, jolloin käyttäjyys merkitsee tietojärjestelmän osaksi sulautumista. Isomäen mukaan hallitseva ihmiskäsitys onkin ulkoajohtuva, ei-aktiivinen toimija. Artikkelikiinnittää huomiota siihen, että käyttäjiä määritetään emotioiden, pelkojen ja epävarmuuksien kautta, mikä osaltaan korostaa ammattilaisten ja ei-ammattilaisten välistä juopaa.

Virpi Oksman puolestaan luotaa omassa artikkelissaan tyttöjen tietokonepelkoja ja nuorten tietokonekulttuurin sukupuolittuneisuutta. Uusmediamyönteinen julkisuuskuvapeittää osaltaan tapoja, joilla tytöt torjuvat tietotekniikan ”pakollisuutta” ja tietokonetyön turhauttavuutta sekä puolustavat omia, tietoyhteiskuntaretoriikasta eroavia arvojaan. Mukavan harrastuksen sijaan tietotekniikka näyttäytyy useille tytöille normatiivisena vaatimuksena, josta kieltäytymisen koetaan johtavan helposti syrjäytymiseen. Kuten Marja Vehviläinen artikkelissaan toteaa, tärkeää on kysyä, löytyykö tietoyhteiskunnasta toiminnan tiloja myös niille kansalaisille, jotka eivät halua omaa tietokonetta tai tietoverkkoyhteyksiä – niille, joilla ei ole tarvetta olla tietointensiivisiä.

Tietoyhteiskunta seisakkeella perustuu konkreettisiin tapausesimerkkeihin ja haastaa ansiokkaasti tietoyhteiskuntasuunnitelmien perusoletuksia käyttäjien ja tietotekniikan suhteista tarjoten arvostelun rinnalla myös vaih-

toehtoisia toimintamalleja. Esipuheessa teosta luonnehditaan melko yleistasoisesti teknologian tutkimukseksi, vaikkakin itse paikantaisin sen täsmällisemmin tietoyhteiskuntakeskusteluihin kiinnittyväksi antologiaksi, jossa pohditaan enemmänkin tietoverkkoihin ja tietokoneisiin liittyviä kysymyksiä kuin teknologiaa laajemmin. Antologian ote sukupuoleen nivoutuu puolestaan lähinnä tasa-arvoetoksen mukaiseen naistoimijuuksien huomioimiseen ja niiden edellytysten parantamiseen. Näin ollen *Tietoyhteiskunta seisakkeella* profiloituu jossain määrin eri tavalla kuin kyberfeminismi, joka 1990-luvun mittaan on kansainvälisesti irtautunut omaksi teorianmuodostuksen ja toiminnan kentäksi. Kyberfeminismi keskittyy eksplisiittisesti feminismiin mahdollisuuksiin ja muotoihin teknologian ja erityisesti tietoverkkojen viitekehyksessä. Viime vuosina on alkanut ilmestyä kyberfeministisiä kirjoituksia kokoavia ja kenttää kriittisesti arvioivia antologioita, joista Susan Hawthornen ja Renate Kleinin toimittama *CyberFeminism* on ensimmäisiä.

CyberFeminism tarjoaa niin ikään otoksen tietoverkkoihin ja eroihin keskittyviä kirjoituksia, mutta yhteisen kokoavan teeman sijaan se kartoittaa feministisen toimijuuden erilaisia muotoja verkostoitumisesta ja koulutuksesta kriittiseen tutkimukseen sekä mediatuotannon ja taiteen käytänteisiin. Niinpä myös teoksen kahdeksantoista kirjoittajan joukkoon mahtuu niin tutkijoita, kirjailijoita, uusmedia-alan ammattilaisia kuin näiden yhdistelmiäkin: esimerkiksi toinen toimittaja, Susan Hawthorne, paikantaa itseään lesbokirjailijaksi, tutkijaksi ja sirkusesiintyjäksi.

Teos jakaantuu kolmeen osioon. Ensimmäisessä osiossa otsikolla ”yhdistettävyyss” keskitytään naisverkostoihin, keskustelulistoihin, verkko-opetukseen ja Internetin muihin feministisiin käyttöihin. Toinen osio, ”kriittikki”, painottaa sosiaalista analyysiä ja teoriaa. ”Luovuus” taas keskittyy multimEDIATEOSTEN ja erilaisten verkkotaideprojektien tekoon. Pirstävää antologiassa on erityisesti se, että kir-

joittajien joukosta puuttuvat kyberfeminismin ”suuret nimet”, kuten Faith Wilding, Rosi Braidotti ja Sadie Plant, eivätkä sen esittelemät taideprojektit ole ennalta arvattavasti VNS Matrixin tai Linda Dementin töitä. Valtaosa kirjoittajista on australialaisia, joskin myös Aasia ja Pohjois-Amerikka ovat edustettuina. Antologia laajentaa kyberfeminismin kenttää ns. kolmannen maailman maiden suuntaan ja painottaa erityisesti ruumiillisuuden ja paikantuneisuuden teemoja. Donna Hughesin artikkeli Internetin käytöstä prostituutioteollisuudessa havainnollistaa tapoja, joilla maantieteellistä ja sukupuolista epätasa-arvoa uusinnetaan ja osin tehostetaan tietoverkkojen avulla. Virtuaaliyhteisöt merkitsevät tässä yhteydessä erilaisia rинkejä, joissa vaihdetaan tietoja prostituoitujen palveluksista, hinnoista ja miesten kokemuksista. Bandana Pattanaik puolestaan kuvaa konkreettisesti, mitä merkitystä Internetillä on Kaukoidän naisjärjestöjen ja feminististen kustantajien yhteistyölle ja työn levittämislle. Naisten itse tuottamat sisällöt haastavat osaltaan pornosivustojen mallintamaa kuvaa aasialaisnaisista passiivisina rakkausnukkeina.

Toimittajien, Susan Hawthornen ja Renate Kleinin, omat artikkelit edustavat antologian teoreettisempaa antia. Teoksen ”kriittikki”-osioon sijoittuvassa artikkelissaan Klein arvostelee ns. kyberavaruuteen liitettäviä uutuuden ajatuksia ja korostaa patriarkaalisen kulttuurin jatkumoa niin verkossa kuin sen ulkopuolellakin. Erityisen voimakkaasti Klein kritisoi kyborgisia fantasioita vaihdettavissa olevista ja paranneltavista ruumiillisuuksista sekä yleisempää taipumusta sivuuttaa ruumiillisen paikantuneisuuden merkitys käyttökokemukselle ja sen ehdoille. Klein korostaa täysin oikeutusti näiden näkemysten individualistisuutta ja objektivoitua ruumiskäsitystä, mutta hän onnistuu myös ympäräämään Donna Harawayn kyborgimanifestin samaan voluntarististen identiteettikäsitysten pinoon. Sivuttaen Harawayn tavat kyseenalaistaa naiseuden kategoria Klein penää ”holistista” kyberfeminismiä,

jonka subjektit ovat ”todellisia” ja ”kokonaisia”, fragmentoitumista vastustavia naisia. Siinänsä arvokas ruumiillisessa konkretiassa pitäytyminen näyttääkin tässä tapauksessa johtavan yksinkertaistettuun, kiinteään identiteettikäsitykseen, josta erot ja epäjatkuvuudet on pyyhitty pois.

*CyberFeminism*in toisella toimittajalla, Susan Hawthornella, on artikkeli teoksen jokaisessa kolmessa osiossa. Hänen vahva läsnäolonsa on myös eräänlainen rasite, sillä etenkin hänen feministisiä ruumiskeskusteluja käsittelevä artikkelinsa, joka sinällään avaa useita kiinnostavia näkökulmia, vaeltaa teemasta toiseen. Itselleni jäikin mielikuva, että kirjoittaja on halunnut saattaa samojen kansien väliin mahdollisimman monta huomiotaan luettavuuden ja tekstin sujuvuuden kustannuksella. Tarkempi argumentointi, keskittäminen ja karsiminen olisi auttanut teosta vastaamaan paremmin sen sisällysluettelon nostattamiin korkeisiin toiveisiin. Antologian monimuotoisuus merkitsee näet myös epätasaisuutta ja monet teoreettiset kehittelyt, joita olisi suonut tarkas-

teltavan useammastakin näkökulmasta, katkeavat häiritsevästi kesken.

Sekä *Tietoyhteiskunta seisakkeella* että *CyberFeminism* edustavat ilahduttavia juonteita uusmedian ja tietotekniikan tutkimuksessa. Molemmat nostavat sukupuoliriketyksen keskiöön ja pohtivat erilaisia tapoja edesauttaa naistoimijuutta tietoverkoissa siten että myös naisten keskinäiset erot otetaan huomioon. Teokset todistavat osaltaan kriittisen feministisen tutkimuksen tarvetta ja argumentoivat vakuuttavasti niitä – ainakin populaarijulkisuudessa sitkeästi kiertäviä – fantasioita vastaan, joiden mukaan sukupuoli olisi menettämässä Internetin myötä merkityksensä identiteettiasemana ja tutkimuskohteena.

FM Susanna Paasonen valmistelee väitöskirjaa naisista ja tietoverkoista Sukupuolijärjestelmä-tutkijakoulussa Turun yliopiston mediatutkimuksen oppiaineessa.
(e-mail: suspaa@utu.fi)

SUOMI-ÄIDIN TYTTÄRIÄ JA POIKIA

Johanna Valenius

Juha Ala 1999: *Suomi-neito ja suojelusikä. Sortovuosien psykohistoriaa*. Gaudeamus, Helsinki. 270 s.

Juha Siltala 1999: *Valkoisen äidin pojat. Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa*. Otava, Helsinki. 832 s.

Viime vuonna Suomessa ilmestyi kaksi historiatieteellistä tutkimusta autonomian ja sortokausien ajan Suomesta, fennomaniasta ja sen johtohenkilöistä: Juha Alan *Suomi-neito ja suojelusikä. Sortovuosien psykohistoriaa* ja

Juha Siltalan *Valkoisen äidin pojat. Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa*. Näissä teoksissa paljon tutkitun aiheen tekee mielenkiintoiseksi niiden lähestymistapa, psykohistoria, joka ottaa huomioon psykologisten tekijöiden ja tiedostamattoman vaikutuksen historiallisessa tilanteessa.

Kumpikin tutkija on analysoinut fennomaaniliikkeen johtohahmojen julkisia ja yksityisiä kirjoituksia. Siltalan erittäin laajaan lähdeaineistoon kuuluu mm. Yrjö Koskisen kirjeitä vaimolleen Sofia Fribergille ja Uno